ВІДГУК

доцента кафедри історії та політології Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

кандидата історичних наук Концур-Карабінович Наталії Миколаївни

на дисертацію

аспіранта кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини

Національного університету «Львівська політехніка»

Скіри Юрія Романовича

«Участь монахів Студійського Уставу у порятунку євреїв на території Львівської архієпархії греко-католицької церкви у 1942-1944 рр.»

Дисертаційна робота аспіранта кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини НУ «Львівська політехніка» Скіри Юрія Романовича присвячена дослідженню участі монахів Студійського Уставу в порятунковій акції євреїв у роки німецької окупації 1942-1944 рр. на території Львівської архієпархії греко-католицької церкви. Значну увагу приділено способам і методам, які застосовувало студійське монашество під керівництвом архимандрита, митрополита ГКЦ Андрея Шептицького для порятунку єврейського населення на території Львова та Унівської Святоуспенської Лаври.

Актуальність даної роботи визначається необхідністю заповнити досі неопрацьовану сторінку з діяльності духовенства та монашества ГКЦ щодо допомоги єврейському народу під час Голокосту. Вивчення названої проблеми є важливим для подальших історичних досліджень, оскільки необхідне відновлення історичної правди та сформування комплексного бачення процесів і мотивів переховування євреїв монахами Студійського Уставу, викликів і небезпек, з якими вони при цьому зустрічалися.

Виправданими та обгрунтованими видаються хронологічні рамки дослідження, що охоплюють 1942-1944 рр., коли відбувалася активна фаза переховування євреїв, у якій студити відігравали ключову роль, і яка завершилася із закінченням нацистської окупації України в липні 1944 р.

Географічні межі охоплюють територію Львівської архієпархії Греко-Католицької Церкви відповідно до шематизму цієї адміністративно-церковної одиниці станом на 1 січня 1944 р.

Не викликає жодних сумнівів наукова новизна даної дисертації, яка полягає насамперед у тому, що в ній уперше у вітчизняній історіографії здійснюється спроба комплексного аналізу участі монахів Студійського Уставу в порятунку євреїв у міському та сільському середовищах у регіональних межах Львівської архієпархії ГКЦ, та дослідження елементу греко-католицького боку опору нацистській тоталітарній системі і злочинам Голокосту на території Галичини.

Структура роботи – вступ, чотири розділи та висновки, – має логічний і раціональний характер, цілком відповідає поставленій меті та сформульованим завданням, і дає можливість ґрунтовно розглянути головні аспекти тематики дослідження. Робота викладена на 221 сторінках і доповнена трьома додатками.

Своє дослідження автор починає із переліку умовних позначень і скорочень. У вступі автор окреслює наявну проблему, яка полягає в тому, що питання стосунків духовенства та монашества ГКЦ з галицькими євреями у роки Голокосту протягом тривалого періоду перебувало на рівні розроблення теми. У радянський період тематика стала заручницею ідеологічних та політичних зацікавлень різних сторін, що сприяло її фальсифікації та витворенню необ'єктивного, упередженого трактування подій. Як вказує дисертант, розв'язання цієї проблеми можливе за умови застосування як звичних методів дослідження – проблемно-хронологічного, системно-структурного, порівняльно-історичного, так і сучасних - методів усної історії та психоісторії. Автор робить висновок, що «застосування різних методів і принципів витворило цілісний методологічний апарат та комплекс, який дозволив по-новому подивитися на окремо взятого студита та представника єврейського народу, простежити основні риси колективної пам'яті українського населення, яке мешкало на території розташування студійських монастирів».

Ґрунтовним видається аналіз великого комплексу джерельної бази дослідження. Автор детально розглядає значення різних видів джерел для вивчення окремих аспектів проблеми, демонструє їх нове фахове прочитання та опрацювання, що неабияк збагачує та урізноманітнює доробок української історичної науки. У роботі використано та проаналізовано опубліковані та неопубліковані документи з 9-и архівів – чотирьох українських державних, одного закордонного, одного університетського та трьох монастирських.

До позитиву дисертації треба віднести глибокий аналіз історіографії проблеми. Це дало можливість визначити сучасний стан вивчення теми і знайти шляхи розв'язання поставлених завдань. Загалом список літератури налічує 289 позицій. У роботі широко використані матеріали преси досліджуваного періоду, шематизми, спогади людей як з української, так і з єврейської сторони про переховування студитами євреїв, пастирські послання, статті та листи митрополита Андрея Шептицького. Дисертант справедливо вказав на відсутність спеціальних досліджень щодо різностороннього аналізу причин і процесів переховування євреїв монахами Студійського Уставу у 1942-1944 рр.

Другий розділ дисертації розбитий на 2 параграфи. У п. 2.1. автор аргументовано доводить, що безперервний контакт з єврейською спільнотою до початку Другої світової війни спричинився до витворення послідовної поведінки опору митрополита Андрея Шептицького нацистському режиму у роки Голокосту на окупованих землях Галичини. Цей опір пройшов складну еволюцію: від послань і протестів до крайніх методів спротиву – порятунку всіх людей, які зверталися до нього за допомогою в серпні 1942 – липні 1944 рр., без схиляння до зміни віри на користь християнства. Автор переконливо відзначає, що порятункова акція, яку зініціював митрополит, стала наслідком наростаючого терору з боку нацистського тоталітарного режиму, поставленого на рейки планомірного знищення євреїв депортаціями у «фабрики смерті». Розуміючи логіку думок автора щодо присутності в дисертації цього розділу, все ж слід зауважити, що в ньому він відходить від хронологічних рамок дослідження, аналізуючи причини уваги глави ГКЦ до єврейського населення Галичини та єврейського духовенства та ставлення, починаючи з 1902 р., про

що свідчить наведене пастирське послання «О канонічній візитації» від 26 липня. Дана проблематика могла б повною мірою стати основою окремого наукового дослідження.

Третій розділ, що складається з двох параграфів, присвячений розкриттю системи організації та методів переховування євреїв у студитських монастирях Львова з метою збереження їх фізичного та психологічного здоров'я. Дисертант справедливо акцентує увагу на рисах жертовності та відповідальності студитів за доручених їм людей, суворе зберігання таємниці та унеможливлення потрапляння в поле зору гестапо, незважаючи на ризики та небезпеки, на які самі себе наражали. У п. 3.2. спостерігаються переходи від однієї думки до іншої, які не завжди співпадають за хронологією та змістом, через що підпункт виглядає дещо перенасичений фактами. Однак, достатньо аргументованим видається висновок автора, що історичний досвід, який студити набули до початку Другої світової війни та в період радянської окупації, зробили успішною порятункову акцію щодо єврейства в 1942-1944 рр.

У четвертому розділі основна увага приділена допомозі євреям монахами Унівської Святоуспенської Лаври Студійського Уставу на основі попереднього досвіду взаємодії з єврейським населенням і виживання в екстремальних умовах нацистської окупації. Основну увагу автор приділяє організації порятунку єврейських дітей у монастирських сиротинцях. Значна частина матеріалу, представленого у четвертому розділі, вводиться у науковий обіг вперше. На основі фахового використання джерел дослідник доводить, що сиротинець Святоуспенської Лаври в Уневі через доноси місцевого населення, періодичні обшуки та пильність німецької адміністрації, порівняно з іншими місцями переховування, не був надійним укриттям. Тільки винахідливість та сувора дисципліна врятували виконавців та мешканців закладу від викриття та арешту.

Висновки за результатами дослідження містять головні положення дисертації, відповідають визначеним завданням і узгоджуються з проблемами, що виносяться на захист.

Загалом, опрацювання тексту дисертаційного дослідження Ю. Р. Скіри свідчить про те, що він провів велику пошукову, аналітичну роботу, синтезував і узагальнив значний масив інформації. Отримані результати переконливо доводять глибоке осмислення автором досліджуваної теми, його здатність до самостійного аналізу історичних джерел, високу наукову та методичну підготовку. Дослідницька мета дисертаційної роботи досягнута, а її наукові завдання реалізовані успішно.

Відмінними особливостями теоретичних досліджень цієї дисертації є такі:

- на високому рівні узагальненя продемонстровано логіку здійсненого аналізу та доведено єдність змісту розділів і параграфів;
- розроблено власну методологію розкриття проблеми на основі доступних джерел;
- застосовано різні методи і принципи, які дозволили дослідити мотивацію окремих студитів - учасників порятункової акції, ментальність представників єврейського народу, та проаналізувати їх учинки крізь призму світогляду та традицій;
- досліднику також вдалося простежити основні риси колективної пам'яті українського населення, яке мешкало на території розташування студійських монастирів.

Роботу характеризує якісний науковий стиль викладу, хоча вона не позбавлена ряду стилістичних, синтаксичних та пунктуаційних недоліків. Щодо зауважень, то варто було б приділити більшу увагу висвітленню історії студійських монастирів у міжвоєнний період. Описати їх розвиток, особливості формування. Також бажаним елементом було б висвітлити лінію розвитку Голокосту у Галичині, етапи знищення євреїв на прикладі дистрикту, де була більша частина обителей Студійського Уставу. Описуючи порятунок студитами, ватро було би заакцентувати увагу і на парафіяльному духовенству, що також долучилося до допомоги євреям. Проаналізувати позицію інших єпископів Галицької митрополії у цьому питанні.

Проте викладені зауваження істотно не впливають на наукову якість роботи. Дисертація є завершеною науково-дослідницькою працею, виконаною автором самостійно на високому науковому рівні. У роботі наведено результати, які дозволяють кваліфікувати їх як достовірні, обгрунтовані та розкриті повною мірою.

Результати наукового пошуку дисертанта пройшли належну апробацію у доповідях на всеукраїнській, дев'яти міжнародних наукових конференціях та українсько-німецькому молодіжному семінарі. Основні концептуальні положення дисертації викладено в опублікованих дев'яти наукових статтях, дві з яких – у міжнародних виданнях.

Результати роботи, поряд із теоретичним, мають ще й практичне значення, і можуть бути використані для проведення регіональних досліджень з питань Голокосту у галицькій сільській місцевості та вивчення поведінки населення й окремо взятих осіб в екстремальних умовах геноциду та війни, при написанні монографій, наукових і науково-популярних праць.

Уважний аналіз і вивчення дисертаційної роботи Ю.Р. Скіри дає підстави стверджувати, що вона є оригінальним, завершеним, комплексним науковим дослідженням.

Офіційний опонент – кандидат історичних
наук, доцент кафедри історії та політології
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

Концур-Карабінович Н. М.

Підпис Концур-Карабінович
Начальник відділу кадрів
О.А. Квасниця

25. 04. 2018р.